Proč jsou právě toto Knihy roku?

Kultura Deníku N

Třináct beletristických a dvanáct knih literatury faktu bylo odbornou veřejností nominováno do finále letošních Knih roku Deníku N. Oslovili jsem některé z osobností, které pro ně hlasovaly, aby nám sepsaly jejich stručné medailonky.

Čím ministra kultury Martina Baxu okouzlil román Evropanka? Proč se podle hudebníka Vladimíra Merty v nové knize Terezy Boučkové nemožné stalo skutkem?

Proč podle spisovatele Leoše Kyši Šikmý kostel vlastně není kniha? Co myslí Jáchym Topol tím, když o Sofi Oksanen píše, že má „ráda divočárny"? A kdo letos podle spisovatele Jiřího Padevěta napsal příběh českého 20. století?

Přečtěte si medailonky letošních finalistů ankety Knihy roku Deníku N (titul Nevinnosti vypadl ze seznamu finalistů kvůli střetu zájmů jedné z hlasujících, pozn. redakce).

BELETRIE

A jestli umřeli, žijí tam spolu dodnes – Margaret Atwood (překlad Kateřina Klabanová), Argo

Petra Diestlerová, překladatelka: Margaret Atwood je s námi už dlouho a jsem moc ráda, že o ní stále můžeme mluvit v přítomném čase. Patnáct povídek z této sbírky je stejně rozmanitých jako celé její dílo a představuje vynikající školu stylu.

Autorka v nich zkoumá vztahy, stárnutí a truchlení, ale i palčivé otázky současnosti, zejména v těch, které by se daly označit jako „spekulativní fikce". Navzdory těžkým tématům jsou však všechny ty příběhy vtipné, hravé a zábavné. A především je Atwood pořád brilantní vypravěčka.

Co přichází aneb Cesta na Kouzelný vrch – Daniela Hodrová, Malvern

Kateřina Tučková, spisovatelka: Na konci letošního srpna se uzavřela životní pouť literární historičky a spisovatelky Daniely Hodrové. Stalo se tak krátce poté, co díky pružné práci nakladatelství Malvern spatřila své poslední dílo, svůj devátý román Co přichází aneb Cesta na Kouzelný vrch, který je završením a vyvrcholením její letité literární cesty. Přesněji – je rozloučením s magickým světem, kde mrtví přirozeně zůstávají po boku živých, je dopředením spleti příběhů, jež se jako pavoučí síť rozbíhají do ohromující šíře a rozpínají napříč všemi autorčinými texty.

Daniela Hodrová tu s dechberoucí otevřeností účtuje i sama se sebou. A s vědomím blížící se smrti píše poslední tečku za dílem, které lze bezpochyby považovat za jeden z pilířů porevoluční české literatury.

Červotoč – Layla Martínez (překlad Blanka Stárková), Paseka

Petr Nagy, publicista: Španělská autorka publikující pod jménem Layla Martínez, dokázala ve své prozaické prvotině propojit řadu vděčných literárních ingrediencí i aktuálních společenských témat a s jejich pomocí vystavět originální a sugestivně podaný příběh o marné snaze vymanit se z dědictví nenávisti a pomsty. Duchařský příběh, rodinná sága, historický román, feministické podobenství – je až s podivem, kolik se toho spisovatelce s diplomem z politologie a sexuologie podařilo do svého útlého, leč vycizelovaného debutu vměstnat.

Drak na polní cestě – Jiří Hájíček, Host

Martina Břeňová, ředitelka Nadace Open Society Fund: Když se chci podívat dovnitř sebe sama, vezmu si do ruky Hájíčka. Jeho knihy, stejně jako Drak na polní cestě, jsou o třecích plochách různých světů a hledání domova v sobě. Jsou o vnitřní integritě a polarizaci společnosti. A právě proto je vnímám jako nadčasové. Čtenář už ví, že se ocitne na jihočeském venkově v chalupě místních a s hlavní postavou středního věku, která hledá poslední šanci.

Ale Hájíček do těchto ověřených základů přináší nové symboly, tentokrát „muže z velkého světa, kteří skupují a vytrhávají z kořenů místní půdu. A holku z města". Ale hranice mezi změnou, konzistencí a rigiditou není ostrá. A čas běží.

Dům v Matoušově ulici – Tereza Boučková, Odeon

Vladimír Merta, hudebník a spisovatel: Nemožné se stalo skutkem! Tereza dokázala v útlé novelce, kterou sama považuje za román (snad aby se vyhnula osočení z výprodeje různých archivů), skloubit paměť místa, doby i ožehavost současnosti.

Nešetří nikoho ze svých blízkých, v jejím podání se i velké hříchy najednou jeví jako osudová nutnost. Reportážní stručností zvládla ukecanost, která hrozí každému, kdo se nazdařbůh vydá po vlastních stopách, aby si ujasnil, kde, jak a co vlastně žil.

Provokativní četba má spád, osobitý jazyk, ve zkratce několika tahy načrt-

Finalisté (a v popředí vítězové) třetího ročníku ankety Knihy roku Deníku N. Za prostory k fotografování a veškerou pomoc děkujeme knihkupectví Academia.

Recenze knih Letnice a Toužimský & Moravec, příběh nakladatelství najdete na konci novin.

FOTO: JAKUB PLÍHAL, DENÍK N

ne, v čem jsme jiní – a co v nás naopak zůstává skryto pod laskavým příkrovem zapomnění.

Evropanka. Historky z Polesí – Alexej Sevruk, Argo

Martin Baxa, ministr kultury: „Různí vojáci na mě mířili zbraněmi," říká vnukovi babička Marie z Polesí, kudy se přehnalo 20. století v těch nejkrutějších podobách. Svět obyvatel Radomyšle, kdysi multietnického města s pravoslavným a katolickým chrámem, synagogou a luteránskou modlitebnou, svět venkovanů s venkovskými starostmi, protože „kdopak by sem z těch kyjevů a žytomyrů jezdil", je rozmetán spasiteli vraždícími ve jménu třídy, rasy či národa. Marie o tom vypráví ve střípcích, které skládají krvavou mozaiku, ale také ukazují neuvěřitelnou schopnost čelit „velkým dějinám".

Flora – Jonáš Zbořil, Paseka

Klára Vlasáková, spisovatelka a publicistka: Prozaický debut básníka a novináře Jonáše Zbořila se přelévá z dystopie do mýtu, z mýtu do básně, z básně do pohádky a z pohádky do psychologické prózy. A potom to člověk přestane tak usilovně analyzovat. Protože zjistí, že největší síla téhle prózy je právě v tom okamžiku přelévání. V okamžiku, kdy se text svobodně valí dál a dál a není jasné, kde skončí. Ale strhává vás s sebou. Zbořilovi se daří kombinovat prozaický tvar s básnickou úspornností a hledá tepající život v místech, která by jiný autor přehlédl jako zanedbaná a nedůležitá.

Jů a Hele – David Zábranský, Větrné mlýny

Petra Hůlová, spisovatelka: Zábranského deníková próza Jů a Hele je prozaickým mixem sebekritiky tak nelítostné, že bolí i čtenáře, a vypravěčova egomanství, které s oním flagelantstvím třaskavě fúzuje. Jako by v té dovnitř i ven zaměřené blasfemii šlo hlavně o intelekt, ale celé se to nakonec klene spíše v táhlé poetické zakvílení bytí sevřeného tady a teď vztahy, ambicemi, marností, stárnutím a společenskými trendy. Text reflektující autorův tvůrčí i rodinný život v Athénách je cenný tím, jak osobitě se v něm myslo-cítí, což je devízou těch nejlepších textů – nejde v nich natolik o příběh, ale o osobité vidění.

Letnice – Miroslav Hlaučo, Paseka

Petr Koubský, vědecký redaktor Deníku N: Je začátek 20. století a kdesi v kopcích mezi Moravou a Váhem je městečko Svatý Jiří, kde se lidem žije dobře, ale tak trochu jinak než kdekoli jinde.

Každý tam dovede chodit po hladině rybníka suchou nohou, dřevorubci porážejí stromy dobrým slovem, Marie s prsty měkkými jak mech vyléčí skoro každou nemoc a místní farář přechovává v zásuvce rukopis Bible sepsaný v hlaholici s řeckou poznámkou na deskách: „Vše jinak jest, nutno znova přeložiti." Jenže z vlaku už vystoupil místní rodák, který byl dlouho pryč, a míří k městečku, aby uvedl věci do pohybu. Trochu magický realismus, trochu nostalgie po zidealizované podobě starého mocnářství, trochu krásný milostný příběh, trochu obrovská, ale velmi laskavá legrace. Naprosto nepravděpodobný autor – chybí mu tři roky do šedesátky, pracuje v biologickém výzkumu a Letnice jsou jeho vydanou prvotinou – předvádí nádhernou práci s jazykem (o to pozoruhodnější, že čeština není jeho rodnou řečí), suverénní styl a především obrovskou radost z vyprávění. Napsal knihu, která stojí mimo hlavní proud soudobé české literatury a je jí – a jemu – to podle všeho úplně jedno. Zjevení.

Neviditelný muž – Bianca Bellová, Host

Ladislav Nagy, překladatel a publicista: Rodinné drama o kostlivcích ve skříni, anebo také další nadčasový příběh: odehrává se patrně někde na Balkáně nebo v Řecku, ale mohl by se odehrávat kdekoli, kde dochází ke tření mezi kulturami či etniky; odehrává se podle všeho v nedávné minulosti, ale odehrávat by se mohl kdykoli, protože jeho kontury i vyznění jsou nadčasové. Motiv lásky v nepřejícím prostředí a dávného zločinu, který zůstane nepotrestán, a tudíž nevyřešen. Ty motivy jistě nejsou nové, Bianca Bellová je však dokázala zpracovat zcela bravurně.

Poslední léto – Dorota Ambrožová, Listen

Martin Veselka, překladatel: Román objevně a poutavě líčí proces dospívání náctileté dívky, které není prosté vnitřních i vnějších tenzí, kontroverzí a nebanálního hledání sebe sama. S určitou výhradou k ne zcela stoprocentní stylistice tuto čtivou knihu doporučuji coby v českém kontextu námětově ojedinělý, svým pojetím výrazný a svébytný počin. Vynikne o to víc, že velká část oceňovaných děl naší současné prózy je spíše introspektivně, emočně a empaticky laděná. Jedná se o velice slibný debut, který si zaslouží pozornost – stejně jako autorčina další literární kariéra.

Rozložíš paměť – Marek Torčík, Paseka

Kateřina Čopkajová, publicistka: V podání básníka a anglisty Marka Torčíka není autofikce jen odrazem trendů světové literatury, ale dodává jí další rozměr, když zkoumá selektivnost vlastní paměti.

Autor velmi naléhavě popisuje neutěšené dětství a dospívání na moravském maloměstě, které odlišnost neodpouští. LGBTQ témata, chudobu a šikanu vystihnul v aktuálních socioekonomických souvislostech, přitom svébytným básnickým jazykem. Namísto syrové výpovědi, která často jen šokuje, načrtává čtenářstvu cestu ven z traumatické minulosti.

Šikmý kostel 3 – Karin Lednická, Bílá vrána

Leoš Kyša, spisovatel: Šikmý kostel není kniha. Je to sága. Nejen proto, že má tři díly, ale tím, že vypráví velký příběh, které česká literatura potřebuje jako sůl. Je totiž vším, čím má sága být. Je to silný příběh z minulosti, o lidech, kteří se perou s osudem, o periferii, kterou semlel čas a ideologie. A mezi tím vším vyplouvá zpráva o tom, co to přináší naší přítomnosti a budoucnosti, o kořenech, ze kterých vyrostlo nejen místo, o kterém sága vypráví, ale i celá naše země.

Lednická je zjevení. Nikým nezvána a nečekána rozrazila dveře a přinesla nejen románovou kroniku jednoho města, ale jako středověký doktor provedla hluboký a potřebný řez do žil nemocné mátohy české literatury.

LITERATURA FAKTU

Antropocennosti – Eliška Fulínová, Anna Kvíčalová, Academia

Jakub Šofar, básník a publicista: Geologická období, kromě posledního holocénu, jsou už jen takovými dětskými říkadly: karbon, perm, jura… Lidé zasahují do života Země sice krátce, ale totálně. Tato fáze je označována jako antropocén. Jsme jako ty pomalu vařené žáby, neuvědomujeme si to.

Editorky knihy Antropocennosti. Průvodce světem antropocénu (Academia) na to místo lamentování jdou opačně: 23 textů z různých oblastí o obyčejných, někdy zcela bizarních projevech tohoto „vaření". Třeba o tukovcích, několikatunových cuccích hromadících se v kanalizaci…

Bílí, ale ne tak docela: Iliberální vzpoura ve střední Evropě – Ivan Kalmar (překlad Michal Jurza), Utopia Libri

Milena Bartlová, historička umění: Proč jsem navrhla knihu Ivana Kalmara Bílí, ale ne tak docela? Kanadský antropolog původem z Československa zkoumá, kde se vzal tzv. iliberalismus ve východní části EU. Rozpoznává jako jednu z příčin pohrdání, kterého se vůči zdejším nezbavili lidé z „bývalého Západu". Jeho paralela s rasismem je možná přepjatá, připojuje se však ke stále většímu množství odborníků, kteří zjišťují, jak naše nadšení pro Západ bylo a je jednostranné. Je nejvyšší čas, abychom přemýšleli o své skutečné identitě a politické zkušenosti středovýchodní Evropy.

Český bestiář – Jiří Padevět, Academia

Martin Groman, spisovatel a vysokoškolský pedagog: Jiří Padevět se dlouhodobě věnuje moderním dějinám, akcentuje jejich spíše temné stránky (a že jich je) a přivádí na světlo i zapomenuté frajery. Ve své nové knize šel ještě dál. Připomíná ty bezcharakterní. Jejich příběhy vypráví až encyklopedicky suše a fakticky. O to je to děsivější. Hlavně to, jak snadno a z jakých malicherných důvodů se z lidí (jinak třeba i běžných) stávají bestie. Tedy stávaly. Je to přece kniha o minulosti.

Do stejné řeky. Putinova válka proti ženám – Sofi Oksanen (překlad Petr Kulaj), Odeon

Jáchym Topol, spisovatel a programový ředitel Knihovny Václava Havla: Při čtení v Knihovně Václava Havla Sofi Oksanen působila jako rušička, vykřikovala, smála se, prostě strašná ženská. Divočárny má ráda, sama vypadá jako bytost mezi vílou a zombie. Já z Čech, ona z Finska, mluvili jsme o válce, kterou vedou Rusové proti Ukrajincům a připravují proti nám. Proto v knize Do stejné řeky ustoupila od románových piruet a groteskních šíleností, zvážněla a popisuje reálné násilí páchané na ženách, systematické znásilňování a mučení prováděné ruskými vojáky s úmyslem nejen si užít, ale zlomit a pokořit. Čtení je to hrůzné, ale to, proti čemu se musíme bránit, je nutné znát.

FOTO: JAKUB PLÍHAL, DENÍK N

Vítězové ankety Knihy roku Deníku N.

Errol. Josefa Škvoreckého život první, 1924–1969 – Michal Přibáň, Host

Lenka Jungmannová, literární vědkyně a teatroložka: Michal Přibáň byl k autorství knihy o Josefu Škvoreckém osudem vyvolen. Jako jediný totiž v tomto případě mohl zúročit odbornou erudici a pracovitost, znalost archivů, dlouholetý zájem o Škvoreckého dílo, přátelství se spisovatelem i autorský odstup od totalitního myšlení, tolik vlastní generaci, která dělala listopadovou revoluci (a ke které oba patříme). Výsledkem dozrání těchto procesů je první díl Přibáňovy monumentální monografie, jež pojednává o životě a díle Škvoreckého, ale skrze něj i o nás.

George Voskovec & John Werich: Americká cesta – Michal Bystrov, Pangea

Robert Tamchyna, novinář: Není to jen laciný reklamní titulek, který slibuje: Ještě nikdy nebyl příběh Jiřího Voskovce a Jana Wericha vyprávěn tak jako v této knize. Michal Bystrov totiž namísto emočně děravých vzpomínek pamětníků vsadil na pečlivou archivní a dokumentační práci několika nadšenců a společně vyvracejí léta tradované domněnky a polopravdy. Poprvé tak poznáváme skutečné osudy W + V + J v Americe za druhé světové války se všemi jejich úspěchy i nezdary.

Neviditelné ženy – Caroline Criado Perez (překlad Tereza Plachá), Host

Andrea Slováková, dokumentaristka a kurátorka: Knize britské novinářky se podařilo neběžné propojení odborné přesnosti a vtahující čtivosti: vychází z vědeckých výzkumů a přesných dat a zároveň poznatky o ně opřené představuje poutavě a srozumitelně. Na množství konkrétních příkladů, příběhů a demytizací ukazuje, jak byly ženy typicky vnímány jako odchylka od „normálu", za nějž byl považovaný muž, a jaký vliv toto východisko má na uspořádání dnešního světa a pozici žen v něm – v oblasti zdravotní péče, financí, vzdělávání, politiky a v různých oblastech každodennosti.

Nezval. Básník a jeho syn – Krystyna Wanatowiczová, Kodudek

Jiří Padevět, spisovatel a ředitel nakladatelství Academia: Nejen průvodce českým kulturním světem od dvacátých do konce padesátých let 20. století, během kterého se měnily nejen šachovnice, ale i barvy figurek na nich. Nejen příběh české kulturní i politické levice, jejíž někteří aktéři se měnili z odhodlaných revolucionářů s upřímnou touhou měnit svět v pomstychtivé a zákeřné funkcionáře KSČ.

Především příběh člověka, jehož imaginace byla a dodnes je pozoruhodná a úctyhodná, dokud ji nepropůjčil zločinné ideologii komunismu. Příběh člověka, který dokázal nezištně pomoci, ale i fyzicky napadnout ženu. Příběh českého 20. století.

Příslib a naplnění. Palestina 1917–1949 – Arthur Koestler (překlad Aleš Valenta), Academia

Jiří Pelán, literární historik a překladatel: Arthur Koestler, proslulý autor Tmy o polednách, brilantní analýzy stalinských procesů a bolševické mentality, vydal svůj pohled na historii Palestiny Příslib a naplnění v roce 1949.

Koestler připomíná, že v základech Státu Izrael bylo leccos problematického. Možnost příští izraelské přítomnosti na palestinském území zformulovala v roce 1917 tzv. Balfourova deklarace, slib jednoho národa (Angličanů) druhému (Židům), že mu bude poskytnuta k životu země třetího národa (Palestinců).

Formulace byla ovšem nejednoznačná: dávala židovským přistěhovalcům právo na „domovinu", nikoli na stát. Ale už záhy, poté co Židé odkoupili od Arabů část jejich nehostinného území, pouště a močály, tu vzniklo pozemkové vlastnictví, jež mohlo být základem kolonizace. Židovský stát se takto zrodil mírovou cestou, v poslední části svého vzniku však už znovu – jak tomu bylo v dějinách od časů stěhování národů – rozhodovalo násilí.

Koestlerova kniha vyšla v pravý čas: ve chvíli, kdy násilí zase jednou kulminuje. Jak bezprecedentním vražedným útokem palestinského Hamásu na židovské civilisty, tak tradiční izraelskou odpovědí: oči za oko, zuby za zub. Odpovědí, jíž ovšem protivník jako jediné rozumí.

Rudolf Hrubec – Helena Černohorská, Bylo nebylo

Miloš Doležal, básník a spisovatel: Světle modrý obal knížky připomíná středomořské nebe. Na přední obálce je fotografie mladého chlapíka v britském battledressu, na zadní straně plastická mapa připomínající řeku a pohoří. Knížka s názvem Rudolf Hrubec přináší dosud nezveřejněné válečné deníky a zápisky (soukromé a služební) neobyčejně zajímavého muže, československého vojáka, parašutisty, kreslíře, motocyklisty, kynologa a také pozoruhodného stylisty (ovlivněn četbou Poláčka, Čapka a předválečných Lidových novin), který zahynul při válečné akci v severní Itálii. Uspořádala, bohatou fotodokumentací doplnila a k vydání připravila Helena Černohorská.

Tahle kniha ti změní život – Aleš Palán, Host

Michaela Škultéty, překladatelka: Čtrnáct rozhovorů s lidmi, jejichž osud zásadně ovlivnila jedna kniha. Rozmanité příběhy ukazují, že literatura dokáže formovat myšlení, měnit hodnoty a vést životní směřování. Spektrum reflektovaných děl je pestré – od filozofie a poezie přes seberozvojovou příručku až po Káju Maříka či Coelha. Palán má vzácný dar vést empatické dialogy s lidmi na okraji společnosti i v kulturním světě. Jeho kniha je svědectvím o tom, že i nečekaná četba může inspirovat k zásadním rozhodnutím a změnit náš život.

Toužimský & Moravec, příběh nakladatelství – Vladimír Prokop, Michal Moravec, Toužimský & Moravec

Tomáš Prokůpek, historik komiksu: V kontextu dějin české populární kultury má nakladatelství Toužimský & Moravec své nezastupitelné místo. Monografie představuje jeho historii mimořádně pečlivým a přitom čtenářsky vstřícným způsobem. Na zájemce čeká mnoho detailních a často doposud neznámých informací o tom, jak byl v českých zemích vydáván Karel May nebo jak nakladatelství spolupracovalo se Zdeňkem Burianem, Eduardem Štorchem, Janem Matzalem Troskou a mnoha dalšími tvůrci. To vše je doplněno velkým množstvím kvalitních reprodukcí, v případě ilustrací většinou pořízených z dobových originálů. ■